

Штирхун Х. І.

КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Проаналізовано фактичний стан та основні тенденції розвитку органічного виробництва у Чернігівській області та в Україні в цілому. Визначено місце підприємств органічного сільського господарства у структурі сучасного сільського господарства. Встановлено зв'язки між органічними товаровиробниками та іншими операторами агропродовольчого ринку. Розроблено кластер агропромислових виробників органічної продукції для забезпечення конкурентоспроможності органічної продукції.

Ключові слова: кластер, органічне виробництво, органічне сільське господарство, конкурентоспроможність, органічна продукція.

1. Вступ

Сучасний вітчизняний споживач стає більш обережним та вимогливим при виборі продуктів харчування і зацікавлений в екологічно чистих овочах, фруктах, продуктах м'ясо-молочної групи. Їх виробництву сприяє належна ресурсна база та природокліматичні умови України [1]. Виробництво органічної продукції відіграє подвійну соціальну роль: з одного боку, забезпечує специфічний ринок, який відповідає потребам споживача у органічній продукції, а з іншого — створює загальне благо, сприяючи захисту довкілля, належному утриманню тварин та розвитку сільської місцевості [2]. Проте, існує ряд проблем, з якими стикаються вітчизняні виробники органічної продукції: несформованість нормативно-правової бази; відсутність державної фінансової підтримки органічного виробництва; неналежний досвід сільгоспвиробників щодо виробництва органічної продукції; обмеженість товарного асортименту; значні виробничі витрати; високі ціни на сертифіковану органічну продукцію у поєднанні із низькою купівельною спроможністю населення тощо.

Тому вирішення питань щодо нарощування обсягів виробництва органічної продукції з метою задоволення зростаючих потреб населення у якісних екологічно чистих продуктах, що сприяють збереженню та відновленню здоров'я, визначає надзвичайну актуальність даної роботи.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Не дивлячись на ряд наведених проблем, на сьогодні спостерігається поступовий розвиток органічного виробництва в Україні, який підтверджується значним зростанням площі органічних сільськогосподарських угідь у 2013 році у порівнянні з 2012 на 44,18 %. У світовому рейтингу наша держава зайняла п'яте місце за цим показником [3].

Дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених у сфері органічного виробництва відображають важливі теоретичні та практичні аспекти розвитку галузі.

Останні роботи, у яких висвітлені питання ефективного виробництва органічної продукції, належать таким українським науковцям: Т. В. Боровик, Т. Г. Дудар, С. Г. Корчинська, О. Г. Михайленко, Т. Л. Мостенська, О. С. Ралко, О. А. Томашевська, Н. М. Фещенко [4], О. В. Ходаківська, Т. О. Чайка, В. А. Чудовська [5] тощо. Н. М. Фещенко визначає взаємозв'язки органічного сільського господарства та альтернативних напрямів сільського господарства, орієнтованих на ресурсозбереження, екологічну рівновагу та наближеність до споживачів [4]. У роботі В. А. Чудовської розроблено економічний механізм підвищення ефективності виробництва органічної сільськогосподарської продукції, які базуються на засобах регулювання, стимулювання та системі штрафів та податків, визначено критерії, за допомогою яких можна стимулювати виробників до виготовлення органічної сільгосппродукції [5]. Проте, незважаючи на дослідження багатьох напрямів у цій сфері, деякі важливі аспекти проблеми потребують подальшого вдосконалення. Зокрема, необхідно розробити модель взаємодії агропромислових виробників органічної продукції та державою для того, щоб зробити органічну продукцію конкурентоспроможною та доступною за ціною для населення України.

3. Об'єкт, ціль та задачі дослідження

Об'єкт дослідження — органічне сільське господарство України.

Метою дослідження є формування зв'язків взаємодії агропромислових виробників органічної продукції на основі кластерного підходу.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі задачі:

1. Проаналізувати фактичний стан та основні тенденції розвитку органічного виробництва в Україні та Чернігівській області.
2. Визначити місце підприємств органічного сільського господарства у структурі сучасного сільського господарства.
3. Визначити зв'язки між органічними товаровиробниками та іншими операторами агропродовольчого ринку.

4. Матеріали та методи дослідження формування кластерної моделі забезпечення конкурентоспроможності органічної продукції

На сьогодні в Україні функціонує близько 200 органічних операторів (виробників, переробних підприємств, трейдерів). Крім того, за останні роки спостерігається значне збільшення кількості виробників. Наприклад, у 2003 році в Україні було зареєстровано 31 сертифіковане органічне господарство, а в 2013 році — 175 [3]. У Чернігівській області діє вісім сертифікованих операторів органічного виробництва. Підприємства вирощують зернові культури, овочі, фрукти, виробляють молочні та м'ясні продукти. За результатами роботи в 2014 р. два підприємства-виробники сертифікованої органічної продукції з Чернігівської області визнані найкращими в Україні — СОК «Надія» (рослинництво), ПрАТ «Етно-продукт» (тваринництво).

Розвиток органічного виробництва потребує значних фінансових ресурсів, що вимагає посилення в Україні державної підтримки розвитку сільських територій і сільського господарства, вдосконалення системи стимулювання органічних виробників. Чернігівська область є однією з лідерів у веденні органічного виробництва в Україні завдяки реалізації в області українсько-швейцарських проектів.

Також планується, що найближчим часом підприємства з переробки органічної продукції почнуть працювати у Чернігівській області. Хоча у даний час основна частина переробних органічних підприємств розташована в Закарпатській області.

Значний внесок у формування науково-практичного підґрунтя розвитку органічного виробництва в області здійснює Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН, який займається виведенням нових сортів рослин, розробкою мікробних препаратів для стимулювання росту рослин, їх захисту проти шкідників тощо.

Аналіз розвитку традиційного сільського господарства у Чернігівській області, проведений нами у роботі [6], дає можливість зробити висновок, що в області є дуже великий потенціал для розвитку органічного виробництва за умов належної фінансової підтримки, адже Чернігівська область у порівнянні з іншими регіонами України є конкурентоспроможною та за деякими показниками значно випереджає інші регіони України.

Таким чином, у Чернігівській області існують майже усі умови для створення кластеру агропромислових виробників органічної продукції. Тому методологічною основою дослідження є системний підхід до формування такого кластеру. При вирішенні окремих завдань застосовувались спеціальні методи, зокрема: монографічний, абстрактно-логічний, економіко-статистичний, порівняння, моделювання.

5. Результати досліджень формування кластерної моделі забезпечення конкурентоспроможності органічної продукції

На думку М. Портера, кластер (промислова група) — це «група компаній, які географічно межують та взаємопов'язані між собою, та поєднані з організа-

ціями, які діють у певній сфері, займаються спільною діяльністю та взаємодіють між собою» [7]. Кластери охоплюють значну кількість різних підприємницьких структур, важливих для конкурентної боротьби: постачальників спеціального обладнання, нових технологій і послуг, а також підприємства, організації та інші установи (університети, центри стандартизації, торгові асоціації), які забезпечують спеціалізоване навчання, освіту, інформацію, дослідження і технологічну підтримку. Об'єднання підприємств та інституцій у вигляді кластерів забезпечують собі більшу вигоду порівняно з тією, яку вони могли б отримати працюючи окремо [8].

Схема кластера агропромислових виробників органічної продукції зображено на рис. 1. Метою даного кластеру є налагодження взаємовигідних партнерських відносин між органічними товаровиробниками та іншими операторами агропродовольчого ринку для досягнення синергетичного ефекту.

Зв'язок 1 «Підприємства з виробництва органічної продукції рослинництва — підприємства з виробництва органічної продукції тваринництва» визначає центральне місце підприємств органічного сільського господарства у структурі сучасного сільського господарства, адже воно є ядром кластеру та сировинною базою для усіх інших споріднених підприємств. Між підприємствами, що складають ядро кластеру, існує дуже міцний зв'язок, адже розвиток кожного з них залежить від рівня ефективності іншого, вони є взаємодоповнюваними.

Зв'язок 9 «Ядро кластера — збутові посередники» — підписання контрактів між супермаркетами та місцевими органічними фермерами формує продовольчі кооперативи. Мережа супермаркетів співпрацює з місцевими фермерами на кожному етапі продовольчого циклу, забезпечуючи при цьому фермерів усім необхідним для вирощення відповідної продукції (кормами, насінням тощо). Коли продукція готова для реалізації, супермаркет здійснює оптову закупівлю та розповсюджує її через свою мережу.

Зв'язки 13–15 — збут органічної продукції напряму кінцевим споживачам через власні спеціалізовані магазини органічних сільськогосподарських підприємств та оптові ринки сільськогосподарської продукції.

Зв'язок 17 «Координаційний центр — усі учасники». Діяльність координаційного центру полягає у розробці законодавства у сфері органічного виробництва для виконання вимог ЄС, надання фінансової підтримки органічним виробникам, субсидування частини вартості органічної продукції для задоволення попиту населення на якісні органічні продукти за доступними цінами, сприяє організації проведення в області Всеукраїнських та обласних конкурсів якості продукції, товарів, робіт, послуг.

Зв'язок 19 «Заклади підготовки кадрів — ядро кластера» — підготовка кваліфікованих кадрів у сфері виробництва, менеджменту та маркетингу органічної продукції, в обмін навчальні заклади отримують місце для проходження практики студентами на таких підприємствах та можливість їх працевлаштування. Проте, ще існує необхідність впровадження програми з підготовки кваліфікованих кадрів у сфері органічного виробництва у вищих навчальних закладах.

Зв'язок 20 «Фінансово-кредитні установи — ядро кластера» — забезпечення ефективного функціонування ядра кластера. Крім того, необхідно створити лізингові компанії з надання у лізинг сільськогосподарської техніки на пільгових умовах.

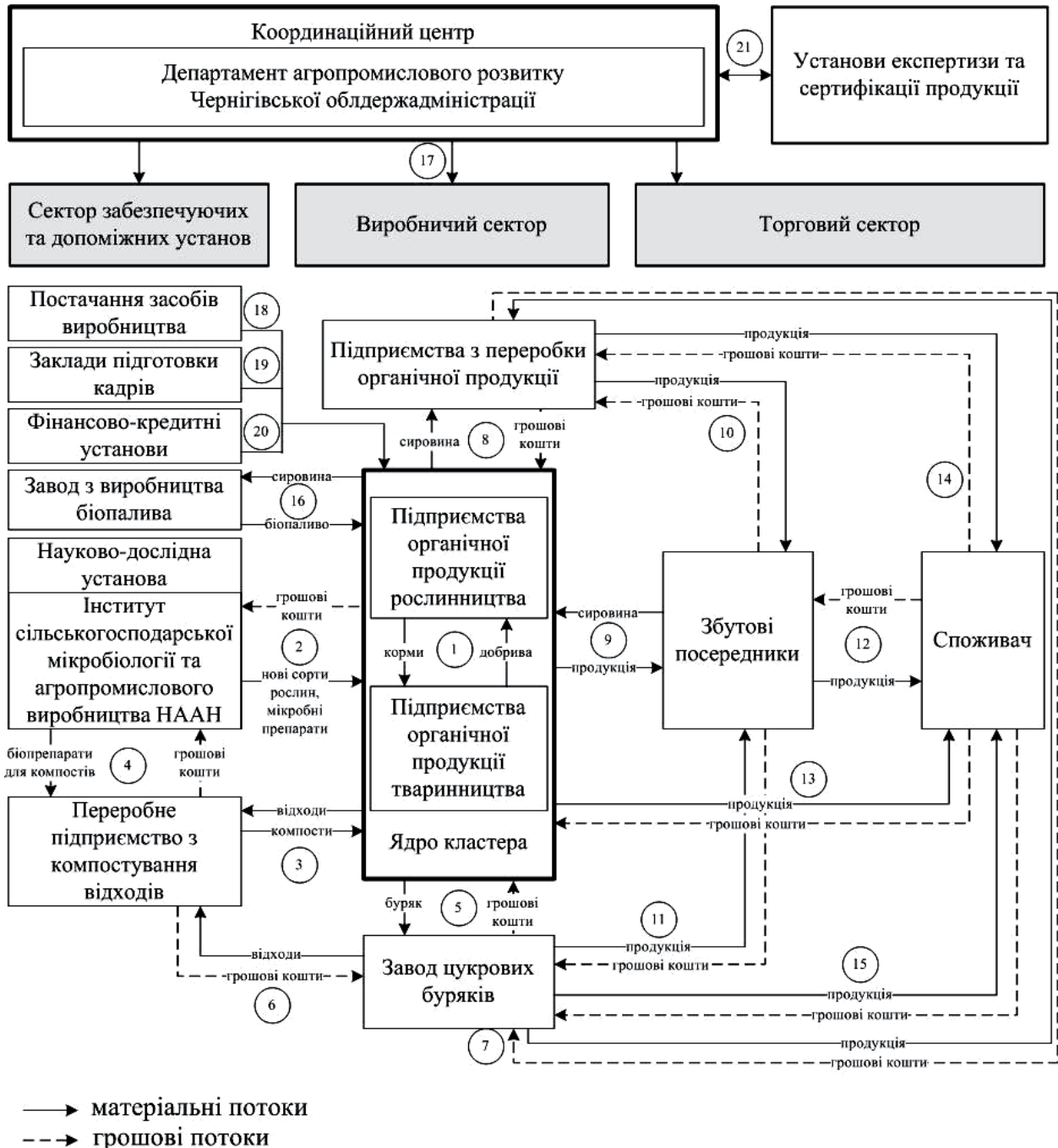

Рис. 1. Схема кластера агропромислових виробників органічної продукції (розробка автора)

На рівні держави необхідне створення спеціалізованого Сільськогосподарського банку України, який кредитуватиме сільськогосподарські проекти, що пов'язані із традиційним методом виробництва сільськогосподарської продукції та впроваджуватиме пільгове кредитування виробників органічної продукції.

Зв'язок 21 «Координуючий орган – установи експертизи та сертифікації продукції» – полягає у ефективному контролі забезпечення якості органічної продукції на всіх етапах її життєвого циклу.

В результаті ефективної державної підтримки органічного виробництва в Україні повинен зрости попит на органічну продукцію та, відповідно, ВВП області та країни.

6. Обговорення результатів формування кластерної моделі забезпечення конкурентоспроможності органічної продукції

Органічне господарство приносить виробникам значно більші прибутки, ніж традиційне. Зарубіжні дослідники визначають головні причини більш високої прибутковості органічних систем [9]:

– вищі ринкові ціни та премії: навіть з меншою кількістю урожаїв та витрат на зростання виробництва, органічна продукція залишається більш прибутковою за рахунок підвищеної ціни на неї; навіть з набагато більш високими цінами і значно більш

низьким урожаєм, цінова премія робить виробництво органічної продукції більш прибутковим;

— нижча собівартість: більш низька собівартість органічної продукції створює значну різницю у чистому прибутку навіть без премій;

— комбінація премій та нижчої собівартості: низька собівартість поряд із 20-відсотковою премією на органічну продукцію є головною причиною більш високого розміру прибутку;

— комбінація більш високих урожаїв та премій;

— комбінація більш високих урожаїв та премій при нижчій собівартості.

На сучасному етапі вітчизняним виробниками органічної продукції потрібно спрямувати зусилля на комбінацію 20 % та нижчої собівартості органічної продукції. Адже дана націнка є меншою, ніж та, якою оперують вітчизняні виробники органічної продукції. Це дозволить надати можливість населенню купувати продукцію.

Після того, як попит на органічну продукцію зростає, пропонуємо застосовувати комбінацію більш високих урожаїв та премій при нижчій собівартості.

Зниження собівартості органічної продукції можливо досягти за рахунок ефективної організації органічного сільського господарства, а саме раціонального використання ресурсів. Саме на це спрямована запропонована кластерна модель забезпечення конкурентоспроможності органічної продукції, адже кластер дозволяє малому бізнесу співпрацювати з великими підприємствами своєї галузі. Він здатний поєднувати спеціалізацію та інтеграцію, конкуренцію та кооперацію. Кластери краще адаптуються до мінливого зовнішнього середовища, забезпечують раціональне використання ресурсів та сталий соціально-економічний розвиток регіону [10]. Регіони, на території яких створюються кластери, визначають конкурентоспроможність регіональної економіки за рахунок розвитку тих галузей вітчизняного господарства, для яких існують певні переваги.

Недоліком розробленої моделі є відсутність заводу з виробництва біопалива на території Чернігівської області. Проте, державна підтримка може вирішити це питання. Крім того, іноді на практиці трапляється, що одне й те ж органічне підприємство може самостійно виготовляти компости та займатися переробкою власної продукції. У запропонованій ж моделі розглянуто, що цим займаються окремі спеціалізовані підприємства.

7. Висновки

У даній статті проаналізовано фактичний стан та основні тенденції розвитку органічного виробництва в Україні та Чернігівській області. Визначено місце підприємств органічного сільського господарства у структурі сучасного сільського господарства. Розроблено кластер агропромислових виробників органічної продукції, метою якого є налагодження взаємовигідних партнерських відносин між органічними товаровиробниками та іншими операторами агропродовольчого ринку для досягнення синергетичного ефекту та забезпечення конкурентоспроможності органічної продукції. Запропонований кластер забезпечить раціональне використання ресурсів та сталий соціально-економічний розвиток Чернігівської області.

Література

1. Organic Agriculture: sustainability, markets and policies [Text] // Proceedings of the OECD Workshop on Organic Agriculture, Washington, DC., September 23–26, 2002. — Wallingford: CABI Publishing, 2003. — 408 p.
2. Council Regulation (EC) No 834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labelling of organic products and repealing Regulation (EEC) No 2092/91 [Text] // Official Journal of the European Union. — 20.07.2007. — OJ L 189. — P. 1–23.
3. Willer, H. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2015 [Text]: FiBL-IFOAM Report / H. Willer, J. Lernoud. — Frick and Bonn, 2015. — 306 p.
4. Фещенко, Н. М. Проблемні моменти ринку органічної сільськогосподарської продукції [Текст] / Н. М. Фещенко // Інноваційна економіка. — 2013. — № 7. — С. 141–150.
5. Чудовська, В. А. Державна підтримка виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні [Текст] / В. А. Чудовська // Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету. — 2012. — № 2(2). — С. 442–450.
6. Штирхун, Х. І. Фінансовий стан та проблеми розвитку аграрних підприємств регіону [Текст] / Х. І. Штирхун // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». — Чернігів: ЧДТУ, 2014. — № 1(72). — С. 216–223.
7. Porter, M. E. On competition [Text] / M. E. Porter. — Boston, MA: Harvard Business School Pub., 2008. — 544 p.
8. Porter, M. E. Clusters and the new economics of competition [Text] / M. E. Porter // Harvard Business Review. — Boston, MA, 1998. — P. 77–90.
9. Nemes, N. Comparative analysis of organic and non-organic farming systems: A critical assessment of farm profitability [Text] / N. Nemes. — Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nation, June 2009. — 39 p.
10. Ільчук, В. П. Кластерна стратегія розвитку економіки регіону [Текст]: монографія / В. П. Ільчук, І. О. Хоменко, І. В. Лисенко. — Чернігів: ЧДТУ, 2013. — 367 с.

КЛАСТЕРНАЯ МОДЕЛЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ

Проанализировано фактическое состояние и основные тенденции развития органического производства в Черниговской области и в Украине в целом. Определено место предприятий органического сельского хозяйства в структуре современного сельского хозяйства. Установлены связи между органическими товаропроизводителями и другими операторами агропродовольственного рынка. Разработан кластер агромышленных производителей органической продукции для обеспечения конкурентоспособности органической продукции.

Ключевые слова: кластер, органическое производство, органическое сельское хозяйство, конкурентоспособность, органическая продукция.

*Штирхун Христина Ігорівна, аспірант, кафедра фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет, Україна,
e-mail: khrystyna.shtyrkhun@gmail.com.*

Штирхун Кристина Игоревна, аспирант, кафедра финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет, Украина.

Shtyrkhun Khrystyna, Chernihiv National University of Technology, Ukraine, e-mail: khrystyna.shtyrkhun@gmail.com